

SHARE OF TOURISM IN GROSS NATIONAL IMPLEMENT

Selvi KURT AKTI*

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansman Bölümü, selvi_akti@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7303-6109

Received Date: 15.09.2022 Revised Date: 02.10.2022 Accepted Date: 01.11.2022

Copyright © 2022 Selvi KURT AKTI. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

When viewed in a cultural, social and economic context, tourism is accepted as one of the important service sectors of the economy of developing countries. Tourism income seems to be one of the most important factors in terms of its role in closing the balance deficit and bringing foreign currency inflow to the country similar to exports. Tourism is one of the most important sources of income for developed and developing countries. From the point of view of world countries, tourism is one of the economic branches that significantly affects the economy of many countries. If we evaluate the incomes of tourism activities in terms of developing countries, it is also important in terms of affecting many economic indicators positively and bringing a high level of welfare to the people of the region. In many countries, tourism is seen as a development tool. The tourism sector, which has good job opportunities as a service sector, plays a very important role in increasing job opportunities. Tourism ensures the balanced development of regions by creating new job opportunities in the country and has an impact on minimizing the development gap between regions. With the positive impact of the tourism industry on the development of the country's economy, accelerating the growth of national income, the position of the tourism industry in the Turkish economy is increasing day by day, leading to the formation and implementation of policies for this. Because one of the main purposes of the tourism policy of the Turkish economy is to compensate a part of the deficit in the foreign payment table, which is formed after shopping with foreign countries, with the support of foreign tourism revenues. The aim of this study is to monitor the economic development indicators of Turkish tourism in the Turkish economy by years, as well as the development of total tourism revenues in the period of 2014-2022. For this reason, using the data analysis method, the annual tourism income in the Turkish economy for 9 years was analyzed with tables and graphs.

Keywords: Tourism, Gross National Product, Tourism Revenues

TURİZMİN GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA İÇİNDEKİ PAYI

ÖZET

Kültürel, sosyal ve ekonomik bağlamda bakıldığında turizm, gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinin önemli hizmet sektörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Turizm geliri, denge açığının kapatılmasındaki rolü, ihracata benzer şekilde ülkeye döviz girdisi getirmesi açısından en önemli unsurlardan biri gibi görünmektedir. Turizm, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için en önemli gelir kaynaklarından biridir. Dünya ülkeleri açısından bakıldığında turizm birçok ülkenin ekonomisini önemli ölçüde etkileyen ekonomik dallardan biridir. Turizm faaliyetlerinin gelirlerini geliştirmekte olan ülkeler açısından değerlendirecek olursak, birçok ekonomik göstergelyi olumlu yönde etkilemesi ve bölge halkına refah düzeyi yüksek bir yaşam tarzı getirme niteliği açısından da önem taşımaktadır.

Birçok ülkede turizm kalkınma aracı olarak görülmektedir. Hizmet sektörü olarak iyi iş imkanlarına sahip olan turizm sektörü, iş imkanlarının artmasında çok önemli rol oynamaktadır. Turizm, ülkede yeni iş imkanları yaratarak bölgelerin dengeli kalkınmasını sağlamakta, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının en aza indirilmesine etki etmektedir. Turizm endüstrisinin ülke ekonomisinin kalkınmasında yarattığı olumlu etki, milli gelir büyümesini hızlandırması ile turizm endüstrisinin Türkiye ekonomisindeki konumu her geçen gün artmakta, bunun için politika oluşmasına ve uygulanmasına neden olmaktadır. Çünkü Türk ekonomisinin turizm politikasının temel amaçlarından biri, dış ülkeler ile gerçekleşen alışveriş sonrası oluşan dış ödeme tablosundaki açığın bir kısmını dış turizm gelirlerinin desteğiyle telafi etmektir. Bu çalışmanın amacı, 2014-2022 döneminde toplam turizm gelirlerinin gelişiminin yanı sıra Türk turizminin Türkiye ekonomisindeki ekonomik gelişim göstergelerini yıllara göre izlemektir. Bu nedenle veri analizi yöntemi kullanılarak 9 yıl boyunca Türkiye ekonomisinde yıllık turizm geliri tablo ve grafiklerle analiz incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Gayri Safi Milli Hasıla, Turizm Gelirleri

1. GİRİŞ

İnsanın varoluşuyla bağlantılı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlardan biri de seyahat etme ihtiyacıdır. Bu ihtiyacın çeşitli nedenleri arasında ekonomik nedenler ve hemen hepsinde ekonomik sonuçların varlığı yer almaktadır.

Turizm, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya çapında gelişmeye hız vermiştir. Bu büyümede savaş sırasında gelişen teknolojinin ulaşım sektöründeki olumlu etkisi de dikkat çekmektedir. Türkiye'de turizmin gelişmesinde iki önemli adım bulunmaktadır. Birincisi 1980 yılında uygulamaya konulan istikrar tedbirleri, ikincisi ise 1982 yılında yürürlüğe giren Turizm Teşvik Kanunu'dur. Turizm işletmelerinin gelişmesiyle birlikte turizmin ülke ekonomisine katkısı da önemli bir inceleme alanı haline gelmiştir.

Ülkelere sağladığı ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerinden dolayı en değerli ve dikkat çeken hizmet sektörlerinden biri haline gelen turizm, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomi üzerinde son derece önemli bir etkiye sahip olmuştur. Turizm sektörü aynı zamanda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ekonomik kalkınmayı ve refahı yükseltmesi bakımından da son derece dikkate değer bir sektör olmuştur (Dereli ve Akış, 2019:467). Bacasız sektör olarak da ifade edilen turizm, başta ülkemiz olmak üzere pek çok ülkenin en önemli hizmet sektörlerinden biri olmasıyla da büyük bir öneme sahip olmuştur (Yenisu, 2018: 16). Turizm, ülkeye kolayca döviz akışı sağlayan, ekonomiyi doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen, işsizlik ve enflasyon gibi makroekonomik göstergeleri etkileyen bir hizmet sektörüdür. Türkiye gibi geniş bir turizm yelpazesine sahip bir ülke için bu sektörden elde edilecek gelirin ülke ekonomisine büyük katkı sağladığı açıktır (Torba, 2019: 1).

Turizmin en önemli ve etkili sonuçlarından biri de ülkelere önemli bir sermaye akışının olmasıdır. Bunun yanında para akışı ve gelir getirici bir özelliği de vardır. Özellikle hızla gelişmek isteyen ülkelerin ekonomik zorluklarını aşmak için turizm gelirine olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır (Çifci, Acet, 2021: 102). Turistik faaliyetler neticesinde hem yatırım malları ithalatı için gerekli olan dövizin temini açısından hem de dış ticaret dengesi açığının kapatılmasında büyük etkiye sahiptir (Çifci, Acet, 2021: 102). Öte yandan turizm gelirleri, gelişmekte olan ülkeler için bölgesel ekonomik kalkınma ve artan yatırımlarla ilgili olarak dikkat çekici bir etkiye sahip olmuştur (Yurdakul ve Özgencil, 2017: 174).

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Turizm ve Ekonomi İlişkisi

Turizm sektörünün en büyük makroekonomik etkisi ekonomik büyümedir. Son dönemlerde turizm harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ne derece olduğuna yönelik pek çok araştırma yapılmıştır. Turizm geliri ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi, politika uygulayıcılar için önemli bir parametre olup, turizm ekonomisinin gelişmesini sağlayan politikaların doğru uygulanmasına vurgu yapılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde turizm faaliyetleri, ekonomik faaliyetlerin hem artırılması hem de çeşitlendirilmesi bakımından büyük bir etkiye sahiptir. Gelir düzeyi düşük pek çok ülkenin doğal kaynaklarının turizme uygun olması, hizmet sektöründe çalışma isteği ve bu ülkelerde yeterli ücret düzeyine sahip iş gücünün bulunması turizmi gelişmeye muhtaç bir sektör haline getirmiştir. Turizm, birçok gelişmekte olan ülkede de lider bir endüstri haline gelmiştir. Bu ülkelerde en fazla döviz katkısı ve istihdam yaratan sektör konumundadır (Ülker, 2016: 4-5).

Turizm, kişisel boş zaman kararı ile başlayan, yatırım, tüketim ve istihdam gibi ekonomik yönleri olan sosyo-ekonomik bir faaliyettir (Kozak vd., 2013:19). Turizm, sosyal aktivitelerinin yanı sıra, ekonomik sıkıntılar, işsizlik gibi ülke sorunlarıyla yakından ilgilenen bir ekonomi politikasına sahiptir. Turizmin ülkelerin makro sorunlarına çözüm getirdiği anlayışı son yıllardaki büyük gelişimi ile birlikte egemen hale gelmiş ve kalkınmanın en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir (Çımat ve Bahar, 2003: 18). Turizm sektörüne yönelik tedbir ve geliştirme çalışmalarının planlanan dönemde Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yer alması turizm sektörünün değerinin göstergelerinden biridir (Soyu vd., 2017: 445). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967), Türkiye'nin ödemeler dengesini ortadan kaldıracak şekilde turizm faaliyetlerinin artırılması, hem doğal hem de tarihi turizm kaynaklarından yararlanılması ve daha fazla tanıtıcı faaliyetlere katılması temel ilkeler olarak belirlenmiştir. Devam eden imar planlarında bundan sonraki süreçlerde turizme ağırlık verilmekte ve turizm gelirlerinin artırılmasına yönelik teşvik paketleri oluşturulmaktadır. Turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel işlevlerinden yararlanılması, turizm gelirlerinin artması, ortalama tüketim harcamalarının artması, tanıtım ve organizasyon faaliyetlerinin turizm ilkelerine uygun olarak yürütülmesi, turizm yatırımlarının teşvik edilmesi, turistik faaliyetlerin korunmasının sağlanması gibi birçok faktör, tüm kalkınma planları ve bunlara ulaşmak için çaba gösterilmiştir. Son Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2014-2018) daha spesifik konulara değinilmiştir. Bu kalkınma planının amacı, sağlık turizmi, kongre turizmi, kış turizmi, kültür turizmi, helal turizm, pazar çeşitlendirme, alternatif turizm biçimlerinin geliştirilmesi gibi alanlarda pazar ve müşteri profilini izleyerek satış faaliyetlerini geliştirmektir (Kozak, vd, 2013:21). 1960'lı yıllarda başlayan ve günümüze kadar devam eden kalkınma planlarında turizm ekonomisinin önemi vurgulanmış ve gelişmesi için her türlü destek ve teşvik politikaları eklenmiştir. 2023 hedeflerinde de aynı şekilde turizm planları yapılarak 500 milyar dolarlık ihracat hedefine ulaşılması hedeflenmektedir (Soyu vd., 2017:447). Türkiye Turizm Stratejisi'nde 2023'ün öngördüğü hedefler arasında sağlık, termal, yayla, kış ve dağ sporları ile kültürel açıdan önemli yerlerin ülkenin geniş coğrafyasındaki uyumu nedeniyle daha güçlü konumlar oluşturulmakta ve bölgelerdeki zayıf yerleşimler güçlendirilmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007:2).

Turizm gelirleri; yabancı ziyaretçiler üzerinde uyruğa göre geceleme yapanlar ve gönübirlikçiler arasındaki farka göre ve Türkiye'de tura katılanların ödediği bedelin kalan kısmının değerlendirilmesiyle elde edilen ortalama giderler; bu süre için Emniyet Genel

Müdürlüğü belgelerinden elde edilen kişi sayılarıyla genişletilmesi ile hesaplanır. Turizm giderleri ise yurtdışı ülkelerini ziyaret edip ülkemize giren yurtiçindeki yerleşik kişilerin yurtdışında yapmış oldukları harcamaların tespit edilmesi amaçlanmaktadır (TCMB). Tüm sektörlerde olduğu gibi turizm gelir ve giderleri de ülke ekonomisi için oldukça önemlidir. Çünkü ödeme tablosundaki payı ülke ekonomik kalkınmasını belirlemektedir. Bu bilançoda döviz işlemlerinin payı çok önemlidir. Bu özelliğinden dolayı turizm geliri, döviz sorunu yaşayan ve denge açıkları yaşayan ülkeler için çok önemli bir döviz kaynağıdır (Kızılgöl ve Erbaykal, 2008: 351).

Ayrıca turizm sektörü yaklaşık 55 sektör ile doğrudan veya dolaylı olarak etkileşim halindedir. Bu bakımdan turizm sektörünün ülkemiz ekonomisine olan etkisinin hafife alınmaması gerekmektedir. Doğrudan etkiyi; konaklama, yeme-içme, ulaşım, eğlence ve kültür hizmetleri şeklinde sıralanmaktadır. Aynı zamanda yurtiçi iş seyahati masrafları, yurtiçi kişisel seyahat masrafları, yurtdışı turizm harcamaları, kişisel devlet harcamaları gibi faktörler de doğrudan etkilenmektedir.

Yatırım harcamaları, kamu sektörü harcamaları ve mal alımları önemli rol oynamaktadır. Bunun turizmde çalışanların geliri üzerinde etki yapmaktadır (Sarsın Kaya, 2016:13). Turizm işletmelerinin zaman içinde ortaya çıkışı, değişim ve gelişim aşamaları toplumlara, bölgelere ve zamana göre değişmektedir. Bu farklılıklar, farklı ülkelerdeki turizm faaliyetlerinde farklı sonuçlara yol açmaktadır. Dolayısıyla turizm sektörünün gelişimi her ülkede aynı olmamakta ve turizm sektörü her ülkede aynı etkileri göstermemektedir (Girgin, 2019: 31).

2.2. Turizm Harcamalarının Ülke Ekonomisi Açısından Önemi

Küresel bazda bir ekonomik değerlendirme yapacak olursak; uluslararası alanda yapılmakta olan turizmin dünyanın dış ticaretinde son derece büyük bir öneme sahip olduğunu söylememiz mümkün olacaktır. Pek çok ülkede turizm sektörünün ihracat getirisi olan ve döviz getiren bir sektör olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu bakımdan turizm sektörünün bu ülkelerin gelişmesinde önemli bir etken olduğunu söylememiz mümkündür. Ancak turizm sektörü ülkeden ülkeye etkisiyle büyük farklılıklar göstermektedir. Nitekim bu durum gayet doğaldır. Uluslararası bazda baktığımız zaman gelişmiş ülkelerin hem en çok turist gönderen, hem de en çok turist alan ülkeler olduğunu görmekteyiz. Bu doğrultudan baktığımızda turizmin gelişmiş ülkelerin ana sektörü olduğu söylenebilir. Ayrıca uluslararası arenada turizmden en çok kazanan ülkelere baktığımızda ilk on ülkenin çoğunun gelişmiş batı ülkeleri olduğunu görmekteyiz (Bozkurt, 2021: 26-27).

Gelişmiş ülkelerde turizmden elde edilen gelir, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere göre çok daha yüksektir. Bu gelirler gelişmekte olan ülkelere kalkınma, büyüme ve ekonomik büyüme için kullanılıyorsa, gelişmiş ülkelerde turizm için kullanıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda ülkeler arasında ekonomiyi etkileme konusuna baktığımızda; gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere göre ekonomide daha fazla itici güç haline gelmişlerdir (Bilgiçli ve Altınkaynak, 2016: 564-565).

Gelişmekte olan ülkelerin turizmden elde ettikleri karları acil sorunların ortadan kaldırılmasında ya da makroekonomik sorunlarla baş etmek için kullandıkları görülmektedir. Gelişmiş ülkelere ise turizmden elde edilen gelirler daha çok turizmin daha da geliştirilmesine yönelik olan otel yapımı ve telekomünikasyon gibi alanlarda harcadığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, döviz akışını sağlamak, istihdam yaratmak ve bölgeler arası dengeyi sağlamak için 1980 yılından bu yana turizm sektörüne yatırım yapmakta ve turizmin gelişimini önemli görmektedirler. İdari, mali veya hukuki

kolaylıkların sağlanması, turizm potansiyeli yüksek il ve bölgelerin yabancı ziyaretçilere açılması, kaynak aktarımı bu amaçla verilen teşviklerden bazılarıdır (Uşaklı ve Ünlüöner, 2015).

Bölgeye gelen ziyaretçi sayısındaki artış, yeni konaklama, eğlence, yeme-içme ve alışveriş alanları ile altyapı ve üstyapı yatırımlarına olan ihtiyacı da zorunlu kılmıştır. Görüldüğü gibi turizm sektörü sadece kendi sektörü içindeki sektörleri değil, sektör dışındaki sektörleri de etkisi altına almaktadır. İstihdam, yatırımlar ve gelir oranları da sektörün diğer sektörlerle yakından ilişkili olması nedeniyle önemlidir (Ünlüöner, Tayfun ve Kılıçlar, 2007:210). Turist bir yerden başka bir yere seyahat ederken bir çeşit hava yolunu veya tren yollarından birini kullanarak bilet için para harcamaktadır. Gittiği bölgedeki otel konaklamalarını kullanır, alışverişe gider, bölgedeki insanlarla etkileşime girer ve ziyaretler için belirli tesisleri kullanır. Bu şekilde kelebek etkisi yaparak bölge turizmi ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili her sektörü etkilemektedir (Bozkurt, 2021: 28).

2.3.Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Günümüzde turizm, döviz akışı ve istihdam artırıcı özelliği ile ülke ekonomisini etkileyen, uluslararası kültürel ve sosyal etkileşimi etkilemesi nedeniyle dünya barışının korunmasında büyük rol oynayan bir ekonomik daldır (Akın, Akın, 2012: 68). Türkiye ekonomisinin önemli yapı taşlarından biri olan turizm, günümüzde dış ticaret açığı, enflasyon ve işsizliğe çözüm arayan hükümetlerin dikkat ettiği konular olarak göze çarpmaktadır (Çımat ve Bahar, 2003:2). Uluslararası turizm endüstrisinin sürekli büyümesi, gelişen ekonomileri ve tabii ki Türkiye'yi bu pazara olan talebi arttırmaktadır. Bu talebin başlıca sebepleri; (Bilgiçli, Altınkaynak, 2021: 567).

- Turizme hareketine dahil olanların sayısı günden güne artmaktadır.
- Turizm, dış ticaret açığının kapatılmasında büyük öneme sahiptir.
- Ülkeler arasında meydana gelen sınırlandırmalardan az etkilenen turizm, gelişmesini devam ettirmektedir.
- Tüketicinin hizmetin üretilmekte olan ülkelere gitmesi, ihracatı zor olan değerlerin de ihraç edilmesinin yolunu açmıştır.
- Turizm, Türkiye'de artan işsizliği ve işgücündeki insanlar arasındaki işsizliği çözmek için de büyük öneme sahiptir.
- Turizme katılanların sayısındaki düzenli artışa bağlı olarak Türkiye'nin turizm geliri de artacaktır.

Türkiye'de ekonomik etkisi tartışılmaz olan ve ülke yönetiminde yer alan tüm partilerin veya hükümet adaylarının programlarında üzerinde durdukları bir sorundur. Ülkemiz, Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlayan bir köprü görevi görmektedir. Ülkemiz bu konumundan dolayı pek çok avantaj ile karşı karşıya kalmaktadır. Tarih boyunca bu iki farklı boyutu birbirine bağlayan kara ve deniz yollarının uygarlık dünyasının en eski kaynakları olan Hint ve Çin dünyaları ile Akdeniz dünyası arasından ülkemizden geçtiği görülmüştür. Bugün ülkemiz; dünyanın baş döndürücü ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin yoğunlaştığı Asya ve Avrupa kıtalarında konumlanmış konumunun gücünü kullanmayı hedeflemektedir. Bütün bu özellikler Türkiye'nin özel statüsünden kaynaklanmaktadır. Turizmin Türkiye ekonomisindeki yerini değerlendirirken dünyadaki turizm sektörünün gelişimine bakmak gerekmektedir (Bilgiçli, Altınkaynak, 2021: 567-568).

Uzun yıllardır Türkiye'nin turizm endüstrisi algısı güneş, kum, deniz gibi doğal güzellikleri esas alan bir bölgedir. Turizm endüstrisi, ekonomik zorlukların üstesinden gelmek için beklentileri aşmaya çalışan Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında önemli

olmuştur (Bilgiçli, Altınkaynak, 2021: 569).

2.4. Turizm Sektörünün Ekonomik Etkileri

Küreselleşmenin neden olduğu ekonomik yapının gelişmesi, bilgi ve hizmetin ön planda olduğu yeni ekonomide müşteri odaklı ve hizmet odaklı sektörlerin önemini artırmıştır. Bunların başında turizm sektörü gelmektedir. Turizm sektörü; hem talep hem de arz açısından müşteri odaklı hizmet sektörlerinin ön saflarında yer almaktadır (Bağdat, 2007: 39).

Turizm sektöründe tüketiciler, yeni ekonominin sunduğu fırsatlardan faydalanmakta ve bu imkanlardan istifade ederek kendilerine en uygun ürünü belirlemektedirler. İstenilen ürünün fiyatını, özelliklerini ve nasıl elde edileceğini öğrenmeye çalışırlar. Seyahat hizmeti sunan şirketler, hangi tüketici grubunu hedeflediklerini ve bu grubun tüketici ihtiyaçlarının neler olduğunu bulmaya çalışmakta ve bu ihtiyaçlara göre ürünler tedarik etmektedirler (Werthner ve Klein, 1999: 6). İstihdam açısından ekonominin en az yatırım yapılan ikinci sektörü olan turizm, şehirlerde sürdürülebilir yaşam kalitesini de iyileştirmiştir. Yerel halk, özellikle turizm merkezlerinde; turizmle birlikte gelen ekonomik refah artışının yanı sıra hastane, okul, sinema, alışveriş merkezleri gibi yüzlerce imkandan faydalanmaktadır.

Kamu ve özel sektör yatırımları ile eskiye kıyasla, Türkiye'nin her yerinde insanlar daha fazla iş bulabilmekte, daha fazla elektrik tüketebilmekte ve daha iyi altyapı hizmetleri alabilmektedir. Öyle ki, mevcut yaşam kalitesi verilerine dayanarak, Antalya gibi turistik bölgelerin diğerlerinden daha iyi durumda olduğu söylenebilmektedir (Uslu, Kement, 2016: 4). Günümüzde turizm sektörünün ekonomik çekiciliği (finansal ve istihdam boyutu) büyük sermayeli şirketleri turizm şirketi satın almaya zorlamaktadır. Bilişim şirketleri, seyahat sektörünün fırsat ve olanaklarını fark ederek sektöre gerekli bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısını sağlamaya başlamıştır (Werthner ve Klein, 1999: 13).

2.5. Türkiye'de Turizmin Gayri Safi Milli Hasıla İçindeki Sonuçları

Turizmin ekonomi üzerinde pek çok sonuçları olmaktadır. Bunların başında istihdam, milli gelir, yabancı sermayenin ülkeye girişi ve bölgesel kalkınmada meydana gelen gelişmelerdir. Dünyada turizme olan talep ve buna bağlı olarak turizm harcamaları hızla artmakta ve turizm, mal ihracatına göre dövizin daha rahat hareket etmesini sağlayan bir ticaret şeklidir. Turizm mal ve hizmetlerine ilişkin harcamalar, ödemeler dengesini olumlu ya da olumsuz etkileyerek döviz akışı oluşturmaktadır (Çımat, Bahar, 2003: 13).

Ekonomik kalkınmanın en önemli hedeflerinden biri, ülkenin tüm sakinleri için karlı işlerin yaratılmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerin en temel ve ortak özelliklerinden biri işsizliktir. Bu konuda gelişmekte olan ülkeler için temel dayanak turizmin emek yoğun bir sektör olmasıdır. Turizm işletmeleri, diğer birçok faaliyetin gerçekleştirilmesinde olduğu gibi, turistik ürünlerin üretimi ve sunumunda da işgücünü yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Böylece ülkenin işgücü fazlası bu sektörde büyük oranda değerlendirilebilecektir (Çımat, Bahar, 2003: 13-14).

Türk turizminin ekonomik performansına turizm ve bölgesel kalkınma açısından bakmamız gerekirse; turizm, ülke kalkınmasına katkı sağladığı gibi, sanayi merkezleri dışındaki alanların da dengeli kalkınmasına ve büyümesine katkı sağlamaktadır. Sanayi gelişimi için yeterli kaynak ve gelişme olanağı bulamayan bölgeler, iyi bir planlama sayesinde gerçekten turizm açısından gelişebilir ve ekonomisini geliştirebilme imkanına sahip olabileceklerdir (Bahar, 2000: 17).

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmada TÜİK istatistiki veri tabanı 2014 yılından itibaren konu ile ilgili materyal araştırmasına başlamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı 2014-2021 yılları arasındaki 7 yıllık süreçte Türkiye ekonomisinin yıllık turizm gelirlerini incelemektir. Elde edilen bilgiler veri analizi yöntemiyle elde edilmiştir.

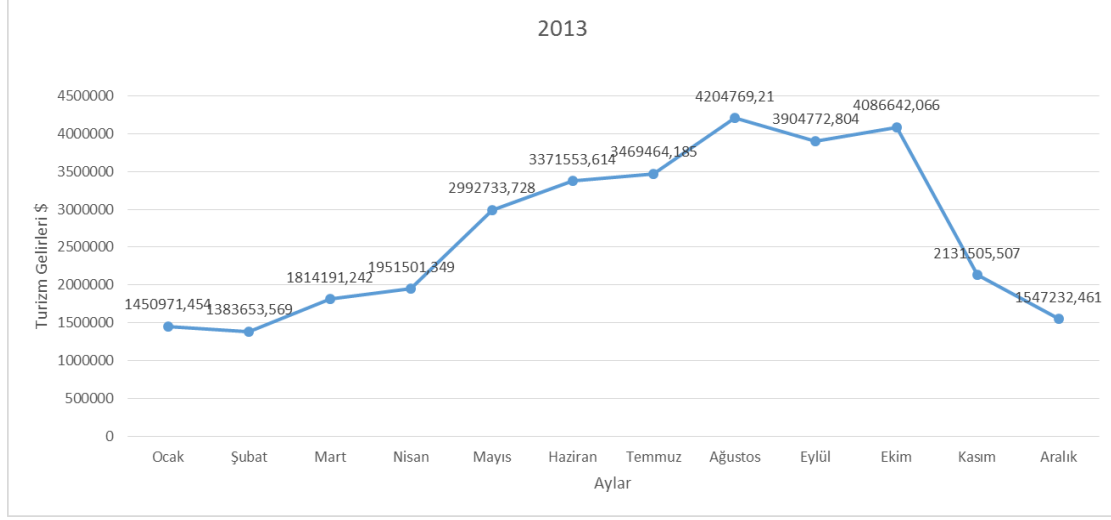
Tablo 1. Yıllara ve Aylara Göre Toplam Gayri Safı Milli Hâsıla İçindeki Payı, 2013-2021

AYLAR	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
OCAK	1 128 718	1 450 971	1 520 364	1 625 568,7	1 411 952,1	1 143 592,2	1 511 187,3	1 585 517,4	1 834 008,3
ŞUBAT	1 038 923	1 383 654	1 442 260	1 427 245,7	1 188 825,3	992 269,63	1 301 446	1 359 194	1 479 447,2
MART	1 356 781	1 814 191	1 845 212	1 816 075,5	1 465 606,1	1 233 891,1	1 612 603,4	1 684 967,6	7 877 501,11
NİSAN	1 718 082	1 951 501	2 103 336	1 863 811,9	1 352 857,7	1 372 137,7	1 810 125,4	1 996 446,2	-
MAYIS	2 402 636	2 992 734	3 146 369	2 719 378,3	1 838 477,8	1 905 142,2	2 421 944,3	2 639 674,5	-
HAZİRAN	2 945 297	3 371 554	3 726 270	3 150 486,4	1 789 982,4	2 135 768,4	2 812 521	3 337 842,6	-
TEMMUZ	3 553 776	3 469 464	3 705 635	3 682 936,2	2 390 550,4	3 468 884	3 535 009,1	4 384 887,3	5 614 088,84
AĞUSTOS	3 808 86	4 204 769	4 946 631	4 742 362,2	3 098 464,1	4 270 001,9	4 281 330,9	5 244 124	1 622 303,2
EYLÜL	3 692 444	3 904 773	4 202 107	3 868 890,1	2 787 994,9	3 652 782,2	3 686 324,5	4 402 110,7	1 860 643,6
EKİM	3 764 026	4 086 642	3 965 329	3 381 452,7	2 309 662,7	3 012 570,8	3 318 225,5	4 101 483,6	
KASIM	2 107 761	2 131 506	2 098 795	1 797 334,6	1 330 946,4	1 667 007,6	1 794 594,7	2 138 194,6	
ARALIK	1 489 691	1 547 232	1 603 595	1 389 235	1 142 119,6	1 429 608,2	1 427 614	1 645 889,5	
TOPLAM	29 007 003	32 308 991	34 305 904	31 464 777	22 107 440	26 283 656	29 512 926	34 520 332	-

Yukarıdaki tablo toplam turizm gelirini dolar (\$) cinsinden göstermektedir. Değerlendirme 2013-2021 yılları arasında yapılmakta olup, tablolar TÜİK verilerine göre derlenmektedir. 2021 yılının 2. ve 4. çeyreğine ilişkin veriler, küresel koronavirüs pandemisi (COVID-19) ve sınır kapılarında anket yapılamaması nedeniyle yayınlanamamıştır. Genel toplamda da 2022 yılına ait veriler bulunmamaktadır.

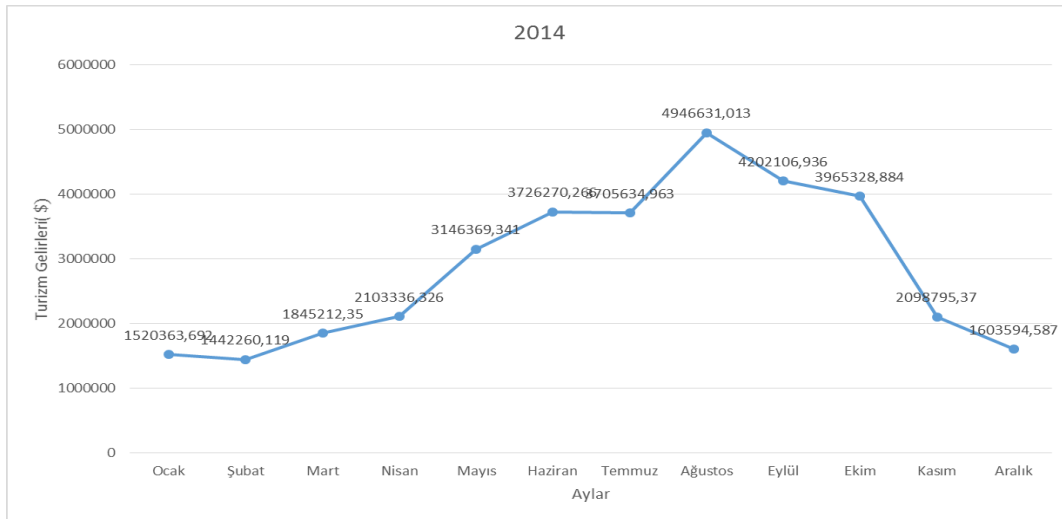

Bu tablodan hareketle turizmin yıllara göre genel verileri aylık bazda grafiksel olarak aşağıda sunulmuştur.

Grafik 1. 2013 Yılı Aylara Göre Toplam Turizm Gelirleri

2013 yılı turizm gelirlerinin aylar itibarıyla grafiğine bakıldığında, ilk çeyrek turizm gelirlerinin ikinci ve üçüncü çeyreğe göre daha düşük olduğunu görmekteyiz. Genel olarak 2013 yılına bakıldığında artışların yaşandığı ve ülke ekonomisini katkı sağladığı söylenebilmektedir. Artışın nedenlerinden biri de geçen yıl ki krizden dolayı ülkeye gelmeyen turistlerin bu yıl yerlerine yeni turistlerin gelmesi sayılabilmektedir. Bu değerlerin kazanılmasında yabancı turistlerin ve yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın katkısı bulunmaktadır. Devletin turizm alanında yaptığı önemli ve etkili atılımlar neticesinde turizm gelirlerinde de önemli artışlar meydana gelmiştir.

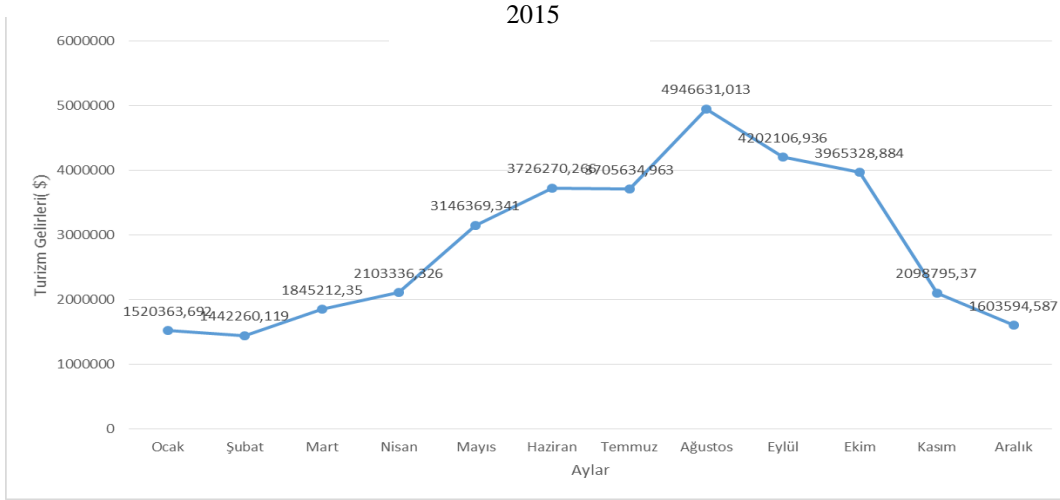

Grafik 2. 2014 Yılı Aylara Göre Toplam Turizm Gelirleri

2014 yılı turizm gelirleri grafiğinden de görüleceği üzere ilk çeyrekte (Ocak, Şubat, Mart) küçük bir artış olsa da ikinci ve üçüncü çeyreklerde bu artışlar yükselmektedir. Grafikte gösterildiği gibi bahar ve yaz aylarında ülke turizm sektörünün faaliyetinin olumlu tepkilerine karşılık olarak, kış aylarında meydana gelen düşüklükten

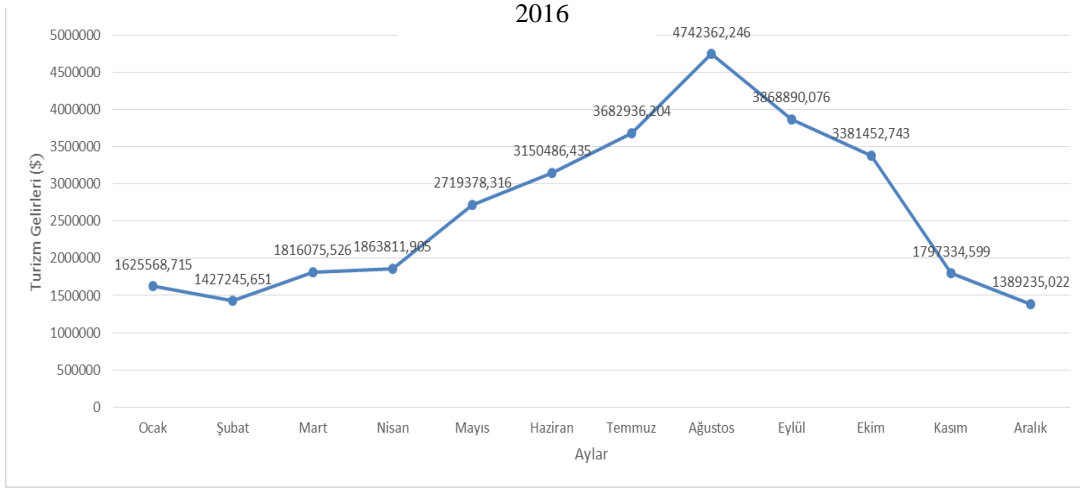
dolayı kış turizmine yönelik planlar yapılp, bu döneme yoğunlaşılması büyük önem taşımaktadır. Yani Türkiye ekonomisinde gelişmemiş çeşitli alternatif turizm sektörlerine yönlendirilmelidir. Pazar çeşitlendirilmeli ve Rus turistler yerine ağırlıklı olarak büyük pazarların olduğu Çin ve Hindistan'a yatırım yapılmalıdır. Genel olarak Türkiye ekonomisinin turizm kollarından biri olan kış turizmine de yatırımlar yapılarak bu konuda teşvik edici çalışmaların yapılması büyük önem arz etmektedir.

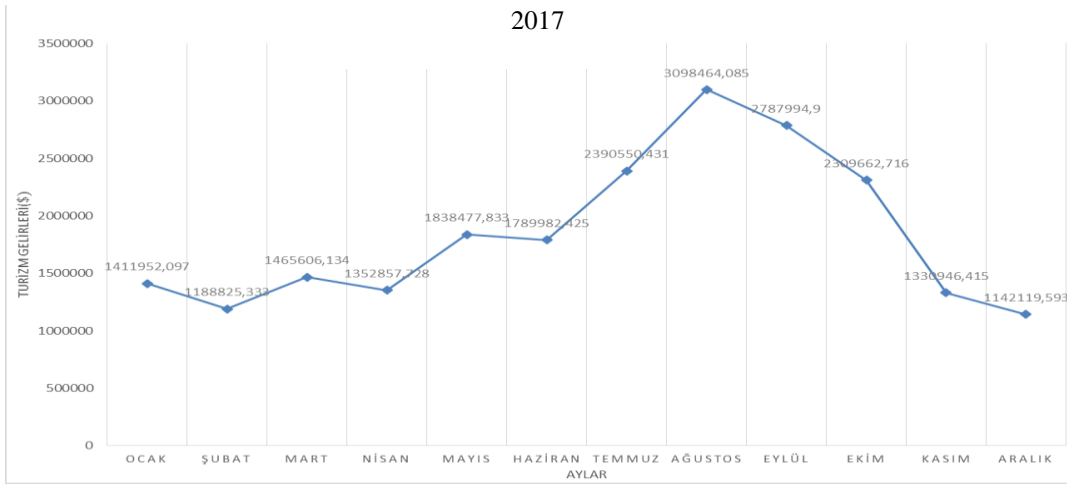
Grafik 3. 2015 Yılı Aylara Göre Toplam Turizm Gelirleri

2015 yılı turizm gelirleri grafiğinden de görebileceğiniz gibi ilk çeyrekte (Ocak, Şubat, Mart) küçük bir artış olsa da, bu gelirler ikinci ve üçüncü çeyrekte artış eğilimindedir. Grafikte de görüldüğü gibi bahar ve yaz aylarında ülke turizm sektörünün faaliyetinin olumlu tepkilerine karşılık olarak kış ayları için bir turizm planı hazırlanmalı buna odaklanılmalıdır. Bir bakıma Türkiye ekonomisinde gelişim sağlamamış diğer turizm dallarına önem verilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin Pazar çeşitliliğini arttırmak için Rus turistler yerine daha büyük bir pazara sahip olan Çin ve Hindistan'a yoğunlaşılmalıdır. Genel olarak Türkiye ekonomisinin turizm kollarından biri olan kış turizmini vurgulamakta büyük fayda sağlanacaktır.

2016 yılı aylara göre turizm gelirleri grafiğinden de görüleceği üzere sektör, uluslararası hareketlilik çerçevesinde çalıştığı için hem yurt içi hem de yurt dışı krizleri farklı düzeylerde etkileyebilmektedir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bu hassasiyet çok yüksektir. Turist oranlarının büyük bir bölümünü oluşturan Rus turistlerden, Rusya'da meydana gelen devalüasyondan ötürü kayda değer bir daralma ve azalma beklenmesine rağmen, turizme yapılan yatırımlar neticesinde farklı ülkelerin turist oranlarında artışlara neden olup Rus turistlerin açığının kapatıldığı düşünülse de Ağustos ayında turizm gelirleri en yüksek değerleri verirken, diğer yıllarda da görüldüğü gibi kış turizmine yönelik ciddi bir talebin olmadığı grafikten de anlaşılmaktadır.

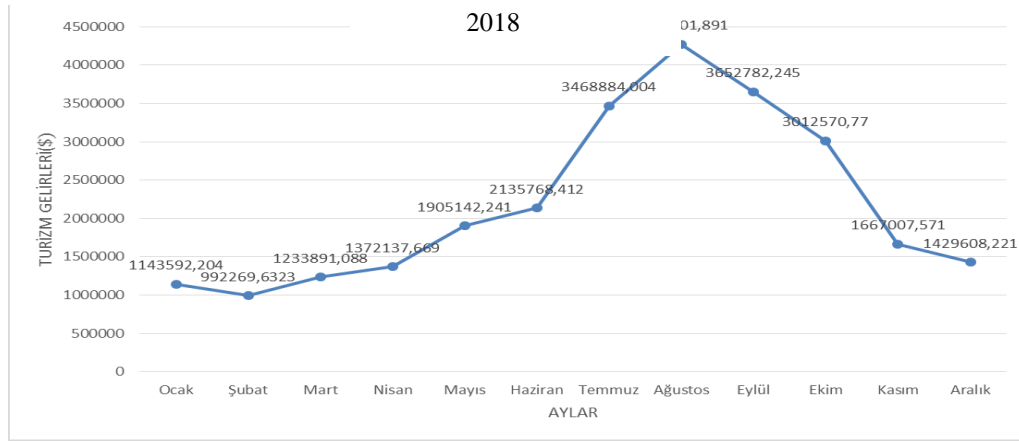

Grafik 4. 2016 Yılı Aylara Göre Toplam Turizm Gelirleri

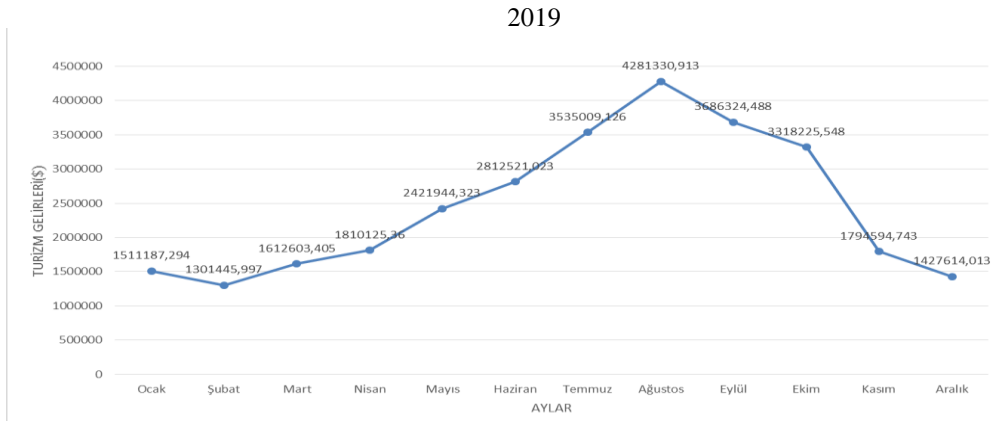
Grafik 5. 2017 Yılı Aylara Göre Toplam Turizm Gelirleri

2017 verilerinin grafiğine bakıldığında turizm gelirlerinin düştüğü gözlenebilmektedir. Türkiye ile Rusya arasındaki gerilimlerle başlayan ve ardından Türkiye'nin yaşadığı siyasi, ekonomik ve sosyal çalkantılarla devam eden olumsuz süreç, en net olarak turizm sektörü grafiğine yansımıştır. 2015 yılında Türkiye ile Rusya arasındaki siyasi gerilimlerle başlayan ve 2016 yılında darbe teşebbüsüne dönüşen ekonomik, sosyal ve toplumsal çalkantı turizm sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle zirveyi kaçırmayan Ağustos ayında turist gelirleri diğer yılların aynı ayına göre oldukça düşük seviyede olduğu gözlenmektedir. Meydana gelen bu düşüşün en temel sebebi ise Türkiye ekonomisindeki darbe ve belirsizlik ortamından turistlerin Türkiye'yi tercih etmemesi olmuştur.

Grafik 6. 2018 Yılı Aylara Göre Toplam Turizm Gelirleri

2018 yılında, meydana gelen darbe girişimden sonra ülkedeki belirsizlik ortamı nedeniyle bu durum yılın ilk çeyreğinde etkisini gösterse de şubat ayında uzun süredir görülmemiş düşük bir oran seyri gözlenmiştir. Ancak yükseliş eğilimi ikinci çeyrekte artışa geçmiş ve aynı eğilim yaz aylarında da devam etmiştir. Turizm gelirlerinde her zaman zirvede olan Ağustos ayının 2018 yılına doğru seyrini yakaladığı gözlenmektedir. Krizin ardından Türkiye sektörü canlandırmaya başlayarak potansiyelini büyük bir rekabet gücü haline getirmiştir. Düşüşün yaşandığı seyir sonrasında elde edilen kazanç ileriye taşıyacak önlemler alınmalıdır. Akdeniz hedefleri turizm gelirlerinin büyümesinde önemli bir rol oynamış ve yatırımlar algılanan büyümeyi artırmaya yönelmiştir. Rusya ve Brezilya'da yaşanan ekonomik krizler ülke vatandaşlarının seyahat etmesinin önünü açmış, bu durum hem Türkiye'de hem de dünyada turizmin çitasını yükseltmiş, bu da turizm gelirlerini artırmıştır.

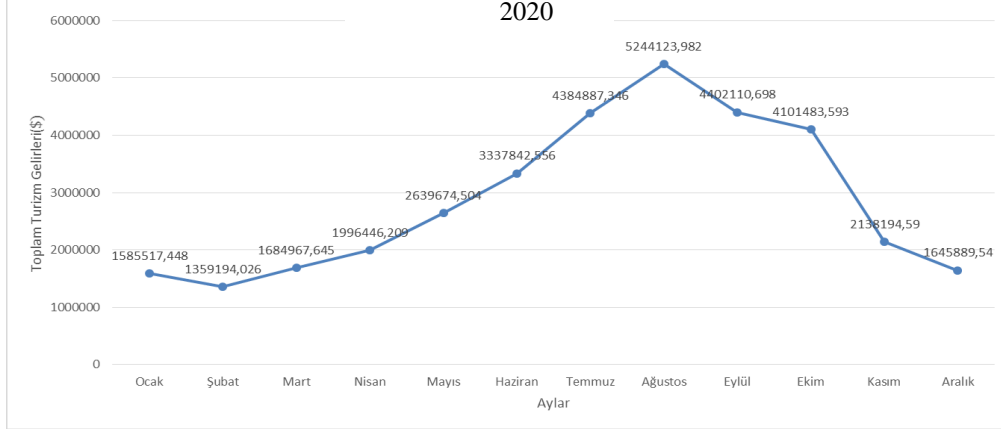

Grafik 7. 2019 Yılı Aylara Göre Toplam Turizm Gelirleri

2019 yılının ay bazında toplam turizm gelirlerinin gösterildiği grafiğe bakıldığında ilk çeyrekte itibaren umut verici bir artışın meydana geldiği gözlenmektedir. 2016 yılında meydana gelen olumsuz durumun 2017 yılında daha iyi bir seyir göstermesi ile birlikte 2018 yılına da etki ederek daha olumlu bir tablo ile karşı karşıya kalmamıza sebebiyet vermiştir.

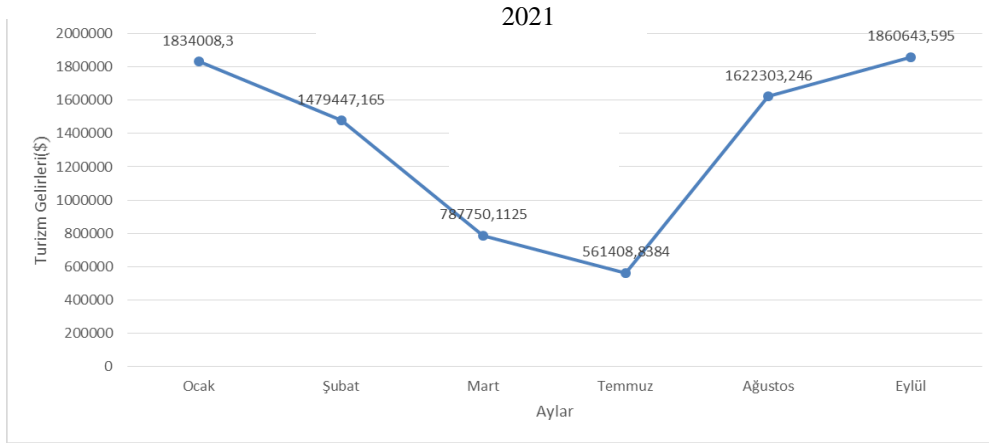

Türkiye ekonomisinin tüm olumsuz şartlara rağmen turizm sektörü toparlanmaya ve tekrardan canlanmaya başladığı görülmektedir. 2020 yılında turizm geliri bir önceki yıla göre %12,3 artarak 29 milyar 512 milyon 926 bin dolar olmuştur. Bu artış ve toparlanmanın meydana gelmesine yol açan en önemli nedenler arasında Rusya ile yaşanan siyasi krizin aşılması ile birlikte Türkiye'ye gelen Rus turistlerde meydana gelen artışlar olmuştur. Bu durum 2020 yılında da yeni rekorların kırılmasına sebebiyet vermiştir. Turizm gelirindeki artışın bir diğer önemli nedeni de Avrupalı turistlerin geri dönmeye başlaması nedeniyle bu yılda yüzdesel gelir artışı ortaya çıkmıştır.

Grafik 8. 2020 Yılı Aylara Göre Toplam Turizm Gelirleri

Verilen grafiğe göre önümüzde gayet iç açıcı bir tablo bulunmaktadır. Uzun yıllardır 4 milyar dolar civarında olan yılın en yüksek değerine Ağustos ayında ulaşarak bu yıl 5 milyar dolara ulaşırken, temmuz, eylül ve ekim aylarında görülen artışlar da dikkat çekmektedir. Esasen bu endeksin ekim ayı için görülmesi olumlu bir tablo çizmekte, ekim ayında meydana gelen yükseliş trendi her ne kadar kasım ayında düşüş ile sonuçlanmış olsa bile önceki yıllara oranla kasım ayında da kayda değer bir yükselişin meydana geldiğini söyleyebiliriz. 2019 yılında turizm gelirlerindeki artışın nedenlerinden biri de 2020 yılının Göbekli Tepe yılı ilan edilmesi, Göbekli Tepe'nin görülen en eski tapınaklardan biri olması ve UNESCO listesine girmiş olması da turist sayısındaki artışın önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Aynı şekilde bu yatırımlar ve teşvikler kış sezonunda devreye alınabilirse turizmde adından söz ettiren ülkeler arasında yer almamız da mümkün kılınacaktır.

Grafik 9. 2021 Yılı Aylara Göre Toplam Turizm Gelirleri

2021 yılına ait aylık verilere bakıldığında aylar bazında nisan, mayıs ve haziran aylarına ait verileri tabloda görememekteyiz. Bunun nedeni ise pandemiden ötürü sınır kapılarının kapanmış olmasıdır. Ekim, kasım ve aralık aylarında ise net bir veri elde edilemediğinden ötürü grafikte bu durumdan dolayı dahil edilmemiştir. Neredeyse bütün dünyayı etkileyen Covid-19 salgını, 2019 yılının son aylarına doğru Çin’de ortaya çıkmış ve pek çok aksaklığı da beraberinde getirmiştir.

Yılın ilk çeyreğinde ciro, salgının yalnızca Çin’de görüldüğü ocak-şubat aylarındaki seviyeye ulaşmıştır. Giderek küresel hale gelen bu bulaşıcı virüs, yaygın kısıtlamalara neden olarak turizm sektörünü en çok etkilenen sektörlerden biri haline getirerek Türkiye’de görüldükten sonra ülke genelinde ulaşım aksamalarına sebebiyet vermiştir. Ağustos ayında virüsün daha fazla kontrol altına alındığı bir dönem olduğunu ve vaka sayılarının normale döndüğünü ancak bu hareketin önceki yıllara göre çok düşük seviyede kaldığını görebilmekteyiz. Veri eksikliği nedeniyle yıllık değerlendirme eksik olsa da, küresel tablonun değiştirilemeyeceği için bu yılın turizm sektörü için sınırlı ve kötü olduğu söylememiz mümkündür. Bu bakımdan Çin’de meydana gelen ve bütün dünyayı etkisi altına alan pandeminin turizmi de olumsuz yönde etkilediğini söyleyebiliriz.

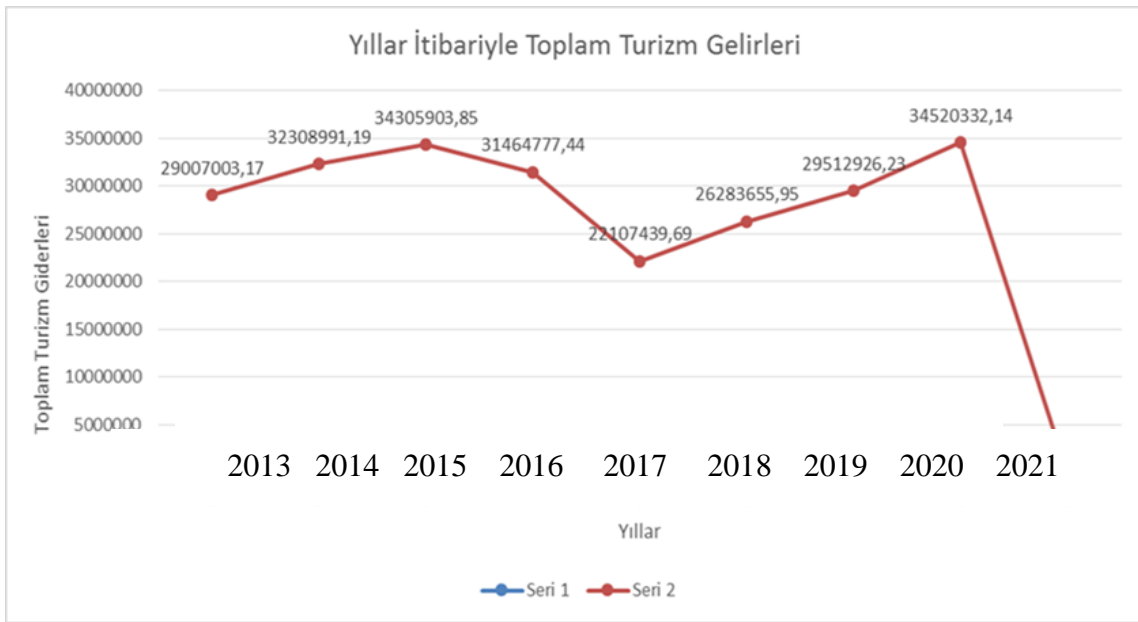
Tablo 2. Toplam Turizm Gelirleri (2013-2021)

Yıllar	Toplam Turizm Gelirleri
2013	29007003,17
2014	32308991,19
2015	34305903,85
2016	31464777,44
2017	22107439,69
2018	26283655,95
2019	29512926,23
2020	34520332,14
2021	43221210,25

Yukarıdaki tablo yıllara göre toplam turizm geliri değerlerini göstermektedir. Tabloya bakıldığında 30 milyar bandında bir aşağı bir yukarı bir trendin olduğu

görülmektedir. 2013 yılında elde edilmiş olan 29 milyar dolar ile birlikte 2013 yılında turizm alanında yapılmış olan iyileştirmeler ve pazar payının yüksek olduğu ülkelerde yapılan tanıtımlar neticesinde 2014, 2015 ve 2016 yıllarında yükseliş trendine geçildiği ve bunun turizme olumlu bir katkısının olduğu görülmektedir. 2016 yılında yurdun çeşitli yerlerinde meydana gelen patlamalar ve darbe girişimi turist sayısında ve dolayısıyla toplam gelirden düşüşe neden olmuştur. 2016 sonrası eski güven ortamını inşa etmek için turizme yönelik yapılan atılımlar neticesinde toparlanmalar başlamıştır. 2019'da uzun yıllar sonra güzel bir rakama ulaşılmıştır. 2020 yılında dünya çapında meydana gelen Covid-19 salgını ile birlikte 2 çeyrekte de sınırlamalardan ötürü değerlere ulaşılamamış ve bundan dolayı doğru bir miktara da varılamamıştır. Meydana gelen bu durum aşağıda bulunan grafikte de gösterilmiş, artış ve azalışlar da belirtilmiştir.

Grafik 10. 2013-2021 Yılları İtibariyle Toplam Turizm Gelirleri

Tablo 3. Yıllar İtibariyle Turizm Gelirlerindeki Yüzdesele Değişim

Yıllar	Değişim (%)
2013-2014	11,40%
2014-2015	6,20%
2015-2016	-8,30%
2017-2018	-29,40%
2018-2019	18,90%
2019-2020	12,30%
2020-2021	17%

Grafik 11. Yıllara Göre Turizm Gelirlerindeki Yüzdesele Değişim

Tabloya genel tahminlerle bakıldığında 2013-2014 yıllarında artış eğilimi olduğu ancak, AB ülkelerinde meydana gelen krizin etkisi ile 2014-2015 yıllarında düşüş olduğu görülmektedir. 2016 yılında bir önceki yıla göre düşüş %-8.30, 2016 yılında ise %-29.40 dolaylarında bir düşüş meydana gelmiştir. Ülkeye olan güvenin azalmasıyla birlikte 2015-2016 yıllarında yaşanan darbe girişimi ve çeşitli terör faaliyetleri nedeniyle turistler ülkemizi tercih etmemeye başlamış ve turizm sektörü olumsuz etkilenmeye başlamıştır. Bu yıl uzun süre çok düşük bir miktar alındıysa 2018-2019-2020 yıllarının turizmin altın çağı olduğu ve uygulanan politikaların artışın önünü açtığı söylenebilir. Grafikte gösterildiği gibi, olağanüstü durumlarda negatif bir eğim meydana gelmektedir. 2021 yılının grafiğe dâhil edilmemesinin sebebi ise salgın sürecinin sonuçlarından dolayı net bir tutarın mevcut olmamasıdır. Turizm, ekonominin gelişmesinde her zaman dikkate değer bir etkidir. Ülkemizin güçlü iç politikası ve hem kış hem de yaz turizminin katkısıyla turizmin zirvesine ulaşması mümkündür.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye turizm açısından son derece büyük bir öneme sahip olmasının yanında, turizm cenneti olarak da nitelendirilmektedir. Nitekim Türkiye'nin turizm açısından son derece elverişli bir konum ve özelliklere sahip olması, pek çok dünya ülkesinin de ilgisini çekmeye yetmiştir. Geçmişten beridir bir turizm cenneti olarak bilinen ülkemiz, özellikle 1980'li yıllardan itibaren yapılan önemli turizm teşvikleri sayesinde önemli aşamalar kaydetmiştir. Turizm ekonomisinin önemi de kalkınma planlarında ve ekonomi politikasının sorunsuz bir şekilde uygulanması ve ülkeye gelen yabancı ziyaretçiler açısından vurgulanmıştır. Böylece turizm sektörü günümüzün en popüler sektörlerinden biri haline gelmiştir.

Turizm sektörünün gelişiminin tüm sektörlerde olduğu gibi ödemeler dengesi üzerinde de olumlu etkisi olduğu açıktır. Ödeme tablosundaki bir artış, birçok sektörü etkileyecek hızda döviz girişlerine ve ekonomik toparlanmaya yol açmaktadır. Bu nedenle turizm gelirlerinin artırılması önemlidir. Çünkü kronik dış ticaret açığı veren bir ülkede bu dengeyi sağlamanın en önemli kriteri turizm gelirlerini artırmaktır. Böylece sektöre özgü yatırımların artmasıyla birlikte istihdam alanları da açılmakta ve bu da milli gelire olumlu yansımaktadır.

Hem yerel hem de küresel ekonomik gelişme, turizm endüstrisi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Böylece turizm olgusu küresellik kazanarak önemli bir ivme

kazanmıştır. Turizm sektörü; Başta imalat ve tarım olmak üzere pek çok sektöre sunduğu olumlu etkileri dışında emek yapısı ile de işsizlikle mücadeleye de ciddi bir katkı sağlamıştır (Pekmezci & Bozkurt,2016:106).

Turizmden alınan gelirler dış ticaret dengesine, istihdama ve ekonomik büyümeye olumlu etki ederek milli gelirin artmasına neden olmaktadır. Turizm gelirlerinin bu yönde büyümesinin yanı sıra turizm gelirlerindeki düşüşün makroekonomik değişkenleri olumsuz etkilediği de bir gerçektir. Ülke ekonomisinin istikrarlı ve politik olarak olumlu imajı turizm gelirlerinin büyümesine olumlu etki yapmakta, bu da ziyaretçi sayısının artmasına dolayısıyla gelir artışına yol açmaktadır. Huzuru sağlayamayan ülkelerde ziyaretçi sayısı azalmakta ve bu da turizm sektöründen ülke ekonomisine sağlanan gelirin azalmasına neden olmaktadır.

Ekonomik kalkınmanın ana hedeflerinden biri, ülkenin tüm vatandaşları için karlı iş alanları oluşturmaktır. İşsizlik, gelişmekte olan ülkelerin en ortak özelliklerinden biri olmasıyla ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan turizmin gelişmekte olan ülkelerde işsizliği azaltması bakımından son derece büyük bir öneme sahip olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Turizm işletmeleri diğer birçok turizm ürününün üretiminde, sunumunda ve uygulanmasında yoğun bir şekilde işgücü kullanmaktadır. Bu bakımdan, ülkenin fazla işgücü daha çok bu sektörde istihdam edilmektedir. Bu bağlamda turizm sektörü bütünleştirici etkisiyle döviz getirisini ve istihdamı artıran, uluslararası sosyal ve kültürel etkileşimi artıran, dünya barışını koruyan, ülke ekonomisine katkı sağlayan öncü bir sektördür.

Bu çalışmada TÜİK verilerinden yararlanılarak toplam turizm gelirleri grafik haline getirilerek açıklamalar yapılmıştır. 2013-2021 yıllarında turizmden elde edilen toplam gelire genel olarak baktığımızda, turizm uzun yıllardır üzerinde durulması ve dikkat edilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de turizm politikası genel itibariyle yaz ve ilkbahar sezonlarında turist akını ile karşılaştığımızı ve kazanç olarak da dolar elde ettiğimiz yönündedir. Kış ve yaz turizminin gelişmesi, her mevsim ve ayda tanıtımlar sunduğumuz takdirde önemli bir turist akışına ve bunun olumlu faydalarına olanak tanınacaktır.

Tüm dünya ülkelerine ve Türkiye’ye daha fazla gelir sağlamak için turizm ekonomisinin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Bu doğrultudan baktığımızda, turistik çalışmaların hm dönemsel hem de bölgesel olacak şekilde dağılması gerekmektedir. Verilen tablo ve grafiklerde de görüldüğü gibi yıldan yıla değişkenlik gösteren turizm gelirin belirlen standartlara göre ayarlanması gerekli kılınmaktadır. Bütün bunlardan ötürü turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve alternatif turizm kollarının geliştirilmesine yönelik çalışmaların artırılması zorunlu bir hal almıştır.

REFERENCES

- Akın, A. Akın, A. (2012). Turizm Sektörünün Ekonomideki Yeri Ve Önemi, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Sayı 7 – Kasım 2012.
- Bağdat, B. (2007). Yeni Ekonomi ve Yeni Ekonominin Temeli Olan İnternetin Konaklama İşletmeleri Üzerindeki Etkisi ve Bodrum Yöresi’nde Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Bahar, O. (2000) Turizm Talebini Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Güney Ege Turizmi Açısından İncelenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi S.B.E.

- Bilgiçli, İ. Altınkaynak, F. (2020). Turizm Endüstrisinin Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi; Ekonomi Paradigmasıyla Yaklaşım, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı.
- Bilgiçli, İ., Altınkaynak, F. (2016). Turizm Endüstrisinin Türkiye Ekonomisi İçerisindeki Yeri ve Önemi; Ekonomi Paradigmasıyla Yaklaşım. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 12, 560-580.
- Bozkurt, K. (2021). OECD Ülkelerinde Uluslararası Turizm Harcamalarının Dış Ticaret Hacmine Etkisi, (Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Çımat, A. Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 1-18.
- Çımat, A. ve Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi. Sayı:6, ss.2-12.
- Çımat, A., Bahar, O. (2003). “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme” Akdeniz İİBF Dergisi, Sayı: 6, ss:1-18.
- Çıfci, E. Acet, H. (2020). Türkiye Ekonomisinde Turizm Gelirlerinin Seyri(2012-2020), Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2.
- Dereli, D. D. Akiş, E. (2019). "Türkiye’de turizm gelirleri ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin analizi (1970- 2016).” Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33(2), 467-478. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/atauniiibd/issue/44281/474811>
- Girgin, E. (2019). Turizm Gelirleri Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kement, Ü. Uslu, A. Kement, A. (2016). Turizm Sektörünün Ödemeler Dengesine Etkinin İncelenmesi, Uluslararası Ssoayl Bilimler Sempozyumu, 13-14-15 Ekim.
- Kızılgöl, Ö. Erbaykal, E. (2008). “Türkiye’de Turizm Gelirleri ile ekonomik büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi” Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:13, Sayı:2, ss:351-360
- Kozak, N. Kozak, M.A. Kozak, M. (2013). Genel Turizm. Detay Yayıncılık, 14. Baskı, Ankara.
- Pekmezci, A. Bozkurt, K. (2016). "Döviz kuru ve ekonomik büyüme: Türk turizm sektörü için bir analiz. "Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,0(24), 97-110. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sbe/issue/27210/295673>
- Sarsın Kaya, D. (2016). “Turizm Sektörü”, İktisadi Araştırmalar Bölümü, İş Bankası, https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/sr201606_turizmsektoru.pdf. Erişim Tarihi:19.04.2017
- Soyu, E. Karaçor, S. Altınok, S. Fırat, E. (2017). Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomideki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, International Conference On Eurasian Economies,
- Torba, Ş. (2019). Turizm gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği (2003-2017), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Uşaklı, A. Ünlüöner, K. (2015). Turizm Gelirlerinin Hesaplanmasına Yönelik Yaklaşımlar. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ülker, B. (2016). 1980 – 2014 Dönemi Turizm Gelirleri İle Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Ünlüöner, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2007). Turizm Ekonomisi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Werthner, H. Klein, S. (1999). Information Technology and Tourism - A Challenging Relationship, Wien.
- Yenisu, E. (2018). "Türkiye’de turizm gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: var analizi." Ünye İİBF Dergisi, 2(1), 16-37. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/uiibfd/issue/40285/441617>
- Yurdakul, F. Özgencil, G. (2017). "Türkiye’deki turizm gelirin belirlenimci ve alternatif turizm gelirlerinin önemi." Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 173-186. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/erzisosbil/issue/31128/338058>